

УДК 007: 304: 070

Фоменко Н.С.¹, Скуртул Г.С.²

¹ студ. гр. СН-311 НУ «Запорізька політехніка»

² канд. філол. наук, доц. НУ «Запорізька політехніка»

ЗБІРКА НАТАЛІ ГУМЕНЮК «ЗАГУБЛЕНИЙ ОСТРІВ. КНИГА РЕПОРТАЖІВ З ОКУПОВАНОГО КРИМУ»: ВІД ПОШУКУ ГЕРОЯ ДО ВИРАЖАЛЬНО-ЗОБРАЖАЛЬНИХ ЗАСОБІВ

Репортаж є невід'ємною частиною жанрової системи сучасної журналістики. Особливо важливу роль він відіграє в часи соціальних зрушень, конфліктів і війн, адже дозволяє послідовно зафіксувати події з документальною точністю. Усе більш популярним стає і художній репортаж – жанр, що межує з літературою і поєднує, з одного боку, принцип документальності, з іншого – авторську суб'єктивність. Інтерес аудиторії до названого гібридного жанру, на думку самих репортажистів, викликаний війною в Україні. У складні часи люди найбільше готові співпереживати героям публікацій, адже самі проходять не найкращий період свого життя. Саме розповіді через історії людей стають тим, що викликає зацікавленість суспільства.

У науковому дискурсі журналістикознавці досліджують генезу художнього репортажу, його жанрові особливості й гібридну природу. З огляду на це варто згадати праці А. Безверхої, І. Головенка, О. Кирилової, М. Ліндгрена, І. Побідаш, І. Страшка, О. Хоритоненка та ін. Однак спеціального вивчення репортажного доробку української журналістики Наталі Гуменюк і досі немає, чим і зумовлена актуальність наукової розвідки.

На думку журналістикознавця В. Дрешпака, «художній репортаж – репортаж, де подія важлива більше не просто як факт, а як привід для певного емоційного переживання. У такому матеріалі використовують елементи пейзажної, портретної замальовки, нарису» [2, с. 70]. Більшість дослідників цього жанру наполягають, що художній репортаж існує на межі літератури та журналістики. Саме тому його ще називають «літературою факту» або «нон-фікшн»: «...це жанр, який дає автору змогу послуговуватися літературними прийомами, але водночас спиратися виключно на факти» [6], – зазначає шеф-редакторка онлайн-журналу Reporters, співзасновниця The

Ukrainians Media Марічка Паплаускайте. Також, за спостереженнями авторів посібника «Репортаж&крапка», «література факту» найкраще передає сенс самого жанру: «За основу ми завжди беремо лише факти – побачене, почуте, пережите героями тексту та автором. Але пишемо про це, використовуючи всі прийоми та засоби літератури» [5].

Наразі нон-фікшн допомагає журналістам осмислювати та фіксувати війну росії проти України. За два роки повномасштабного вторгнення в українських видавництвах вийшли друком такі збірки художніх репортажів: «Деокупація. Історії опору українців» Богдана Логвиненка (історії звільнення Бучі, Ірпня, Гостомеля, Балаклії, Ізюму, Куп'янську та Херсона), «Бахмут» Мирослава Лаюка (історії про життя в місті за зиму та березень 2023 року), «Сєверодонецьк. Репортажі з минулого» Світлани Ославської (про Сєверодонецьк до повномасштабного вторгнення та про те, як це місто жило раніше). Також журналістка веде Telegram-канал «Репортерське пальто», де ділиться власними міркуваннями про репортаж, роботу репортера, рекомендаціями й новинками літератури нон-фікшн.

Повномасштабне вторгнення росії в Україну спровокувало актуалізацію теми анексії Криму та людей, які живуть в окупації вже понад вісім років, інтенсифікувалися і питання деокупації півострова. Журналістка Н. Гуменюк у книзі репортажів з окупованого Криму «Загублений острів» розповідає історію окупації – із найперших днів вторгнення «зелених чоловічків» і до 2019 року: «Це репортажі, які я робила з першого дня анексії. Напевно, вона почалася навіть трошки раніше, з дня так званого «референдуму» 16 березня 2014 року. Відтоді я фактично щороку їздила до Криму й дивилася, як там усе змінюється» [3]. Упродовж шести років журналістка фіксувала події в захопленому півострові: починаючи з так званих «референдумів» і закінчуючи зміною настроїв у місцевих жителів (спочатку кримці з проукраїнською позицією могли вільно спілкуватися із журналісткою, а вже через декілька років, через тиск переслідування російською владою, Н. Гуменюк помічає страх людей розмовляти не тільки із журналістами, а й одне з одним). Саме «підсвічуючи» приватні історії і досвіди, репортерка фіксує кардинальні зміни в усіх сферах життя в окупації: переслідування кримських татар, активістів і всіх проукраїнськи налаштованих; закриття українських шкіл; інформаційна ізоляція і «зачистка» незалежних медіа тощо.

Символічною є назва збірки. Авторка пояснює, що не хотіла використовувати слово «втрачений» замість «загублений», адже це означало би втратити щось назавжди. Саме тому щодо Криму, на думку Н. Гуменюк, правильно говорити «загубити»: «Ти міг йти дорогою і загубити ключ, гаманець, бо був у сум'ятті. Загублене можна просто знайти, якщо дуже постаратись» [3].

Яскравим маркером жанрової приналежності збірки до художніх репортажів є висвітлення важливих суспільних проблем через приватні історії людей: «Це історія людей, яких я зустріла в Криму, яких, мені здається, багато хто не чув останніми роками. Я слідувала за долями певних людей і могла зі сторони бачити, як їхні життя насправді змінились. Мені здається, що для мене – це спроба докричатись до інших і розказати, що побачила я» [3], – зазначає репортерка.

Перебуваючи в Криму, авторка постійно акцентує на тому, що вона відчуває і бачить, ділиться всіма спогадами, адже, на її думку, «в цьому суть репортажу. Його завдання – щоб у читача була можливість опинитися в ту секунду та в тому місці, де була я» [3]. Найбільше занурити читача в текст допомагає деталізація, що забезпечує так званий «ефект присутності». Часто детальний опис Н. Гуменюк використовує задля висвітлення загрози або небезпеки навколо: «Мені видається не дуже безпечним привертати увагу, записуючи відеоінтерв'ю просто неба» [1, с. 28–29] або «Щойно починаємо, за великий резервований стіл поруч всідається група кремезних бороданів», також «У потоці новин з Криму, хай і небагато, але є згадки про четників – сербських націоналістів, що підтримують Росію. Ми точно маємо шукати інше місце для спілкування» [1, с. 28–29], – так, у деталях, журналістка описує спробу взяти інтерв'ю у вчительки української мови в окупованому Севастополі. Хоч події і відбуваються ще в березні 2014 року, але з описів авторки читач уже відчуває атмосферу несвободи, посилену небезпеку і тривожність людей, які залишилися в окупації. Якщо ще у 2014 році можна було, хоч і обережно, але взяти інтерв'ю в людей із проукраїнською позицією, то вже у 2018 році Н. Гуменюк так описує стан кримчан, які зберігають українську ідентичність: «... внутрішня міграція і спілкування обмежується власною родиною» [1, с. 155], «Вони всі вкрай обережно спілкуються або не перетинаються одне з одним. З міркувань безпеки» [1, с. 156].

Чи не найважливіша задача в написанні художнього репортажу – це знайти героя, яскраву глибоку історію, які дійсно допоможуть розкрити тему. Герої текстів дозволяють показати одну ситуацію з різних боків та точок зору. Показовим є розділ, у якому Н. Гуменюк висвітлює долі кримських татар, рідних яких тримають під вартою росіяни (наприклад, «Розділ 6. БІЛЬ», «РОЗДІЛЕНІ: бути мамою, дружиною, батьком політв'язня в Криму»). З кожним героєм Н. Гуменюк провела інтерв'ю, метою якого було розповісти та нагадати людям про сфабриковані звинувачення та незаконні утримання кримських татар, що до останнього мали громадянську позицію та не погоджувалися з окупаційною владою: «Уся провина підсудних – сповідування ісламу, активна роль у житті громади, а тепер іще й участь у «Кримській солідарності» – організації, яка підтримує родини політв'язнів» [1, с. 187].

Варто зазначити, що авторка часто повертається до історії своїх героїв. Так, наприклад, уже про згаданих попередньо героїв своїх репортажів, Н. Гуменюк пише у «Розділі 9. НАДІЯ». Сама назва натякає на те, що надія є: у розділі згадуються події вересня 2019 року, коли був здійснений обмін полоненими між Україною та росією. Саме тоді додому повернулися Олег Сенцов та Олександр Кольченко, про яких авторка розповідала в попередніх частинах: «Обидва – чужі люди, з якими ми не знайомі особисто. Так за ці роки я не раз бачила їхніх матерів, дітей, родичів, була в одного з них удома» [1, с. 305]; «Нас, таких, для кого ці профілі стали рідними, насправді багато» [1, с. 305].

Отже, ознаками художнього репортажу є використання літературних засобів, які допомагають передати емоції автора та героїв репортажів, що робить текст цінним та дозволяє краще розкрити тему задуму. Композиційна завершеність розділів збірки наближає її до літератури. Водночас, в основі залишаються суто інформаційні ознаки, а саме: «ефект присутності», який допомагає репортерці передати читачеві все те, що змогла побачити вона; фактажність, адже не дивлячись на зближення із літературою, художній репортаж не допускає вигадки, та вдалий вибір героїв.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Гуменюк Н. Загублений острів. Книга репортажів з окупованого Криму / Н. Гуменюк. – Львів : Видавництво Старого Лева, 2020. – 307 с.
2. Дрешпак В. Жанрологія журналістських творів : навч. посіб. / В. Дрешпак. – Дніпро: УМСФ, 2021. – 186 с.
3. «Загублений, але не втрачений» – Наталка Гуменюк про нову книгу та тихий голос окупаційної буденності в Криму [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://hromadske.ua/posts/zagublenij-ale-ne-vtrachenij-natalka-gumenyuk-pro-novu-knigu-ta-tihij-golos-okupacijnoyi-budennosti-v-krimu> (дата звернення: 25.02.2024).
4. Михайлин І. Основи журналістики : підручник / І. Михайлин. – Київ : Центр учб. літ., 2011. – 496 с.
5. Паплаускайте М. Репортаж&крапка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://posibnyk.reporters.media/3/> (дата звернення: 28.01.2024).
6. Паплаускайте М. Янголи носять куртки з капюшоном. Чому жанр літературного репортажу є особливо важливим у час війни [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mediamaker.me/yangoly-nosyat-kurtky-z-kapyushonom-chomu-zhanr-literaturnogo-reportazhu-ye-osoblyvo-vazhlyvym-u-chas-vijny-1492/> (дата звернення: 27.01.2024).
7. Про нас – Reporters. Reporters [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://reporters.media/pro-proekt/> (дата звернення: 29.03.2024).